

VITA

Tündérkert ezüstjétől a fejedelemségkori veretekig

Megjegyzések Tóth Csaba: Erdély pénzei. A Lysimachos-aranyaktól a gyulafehérvári veretekig c. kötetéhez

Tündérkert ezüstje főcímmel három keménytáblás kiadvány jelent meg, ha az angol nyelvű változatot is beszámítjuk. Az első az *Erdélyi tallergyűjtemény a Magyar Nemzeti Múzeumban* alcímű katalógus volt Gerhard Ferenc (MNB alelnök) előszavával és Csorba László (MNM főigazgató) köszöntőjével. A tanulmányokat Tóth Csaba írta, s ő állította össze a katalógust is. A határozottan tetszetős kiadvány¹ *A Törő-gyűjtemény katalógusával* és válogatott irodalomjegyzékkel zárult.

Röviddel e katalógus forgalmazása után szintén *Tündérkert ezüstje* főcímmel, de már *Erdélyi tallergyűjtemény a Magyar Nemzeti Bankban* alcímmel kezdődött meg egy méretes, reprezentatív kötet előkészítése, amelynek főszerkesztője és társszerzője Tóth Csaba lett, az egyes fejezetek megírására Buza János, Gödölle Mátyás, Kovács S. Tibor, Oborni Teréz, Soltész Ferenc Gábor, Soós Ferenc, Szemán Attila és Tóth Csaba kapott felkérést. Gerhardt Ferenc előszavát követően Törő István ismertette a kötet alapjául szolgáló kivételesen értékes családi éremgyűjtemény történetét. Példás gyorsasággal, igényes kivittel jelent meg a 239 oldalas mű,² amelyik a kötet szerzőit is bemutatta. Néhány hónappal később bővített szakirodalommal,³ de oldalszámát tekintve azonos terjedelemben látott napvilágot az angol nyelvű változat.⁴

Tóth Csaba már a társszerzős kötet előkészítésekor jelezte, hogy szeretne egy olyan „Erdélyi pénztörténetet” megjelentetni, amelyik a saját kötete lenne; így sejtethetővé vált, hogy nemcsak társszerző és főszerkesztő, hanem valamikor egyedüli szerző kíván lenni. Idő- és térbeli korlátokról nem esett szó, az azonban vélhető volt, hogy nemcsak a tallérok és az egyéb ezüst veretek története, hanem a sokkal értékesebb aranyak és a kevésbé keresett rézpénzek múltja is foglalkoztatta.

A tervből a 2023. évi könyvnapra lett valóság: Tóth Csaba könyve *Erdély pénzei. A Lysimachos-aranyaktól a gyulafehérvári veretekig* címen jelent meg rendkívül mutatós, gazdagon illusztrált, a címlapján dombornyomatokkal ékesített kemény táblás kötetként.⁵ Időhatárai tágabbak annál, amit a cím sejtet, ugyanis az antikvitástól az 1920-as évekig terjednek. Több mint 2000 esztendő áttekintése bátor vállalkozás még akkor is, ha a kötet fele – a magyarországi és az erdélyi, tágabb értelemben a magyarul olvasók öröme – az Erdélyi Fejedelemség múltját, európai mérce szerint is sokszínű pénzverését foglalja magában.

Kutatási tevékenységem keretéből adódóan csupán a fejedelemségi másfél évszázad pénzforgalmára, pénzürtékviszonyainak néhány elemére térhetek ki. Azt azonban előre kell bocsátanom, hogy Tóth Csaba könyvének ezen részére is jellemző, hogy az érdeklődő olvasók igényeinek messzemenő kielégítésére törekedett. A bányászat, a pénzverés technikai fejlődése, a verdéknek otthont adó helységek korfestő metszetekkel, fototékai ritkaságokkal történő bemutatása – s ami kiemelkedően fontos – a vert pénzek képeinek kitűnő felvételekkel megvalósított felvonultatása, a tárgyi emlékek sora, a numizmatikai fogalmak és a pénzek köriratainak lefordítása, értelmezése, és minden más egytől egyig a szerzői szándékot szolgálta. A kötetet záró, kerekítve 7 oldalas, tematikus irodalomjegyzék viszont csak részben segíti az előbbre vivő tájékozódást.⁶ Helyeselhető ellenben az, hogy Tóth Csaba a pénznevek világában is kalauzolni kívánta az érdeklődőket. A pénznevek világa azonban távolról sem olyan egyszerű, mint első pillanatra gondolnánk, ugyanis a törvényes, vagy rendeleti úton közzétett, ha úgy tetszik hivatalos nevek és a népi pénznévadás változatai között több esetben igen nagy volt a különbség. Fokozottan áll ez a külföldi, ha úgy tetszik külhoni mintára készült veretekre.

¹ Tóth 2016.

² Tóth 2017a.

³ Az irodalomjegyzék bővítésére került sor, ugyanis a magyar nyelvű változatban egyes szerzők alul-, illetve felülreprezentáltsága feltűnően aránytalan volt.

⁴ Tóth 2017b.

⁵ Tóth 2023.

⁶ Tóth 2023, 153–159.

Erdélyben részben az élénk áruforgalomból, részben a Lengyel Királyság roppant méretű emissziós tevékenységéből eredően igen jelentős volt az úgynevezett lengyel pénzek forgalma. A polturák előtti korra nézve kétségtelen, hogy „A lengyel pénzek közül a legelterjedtebb címletnek egyértelműen az 1528-tól vert hármasaros garas (dutka), lengyelül *trojak* számított.” – utánzását már Báthory Zsigmond megkezdte.⁷ Néhány oldallal később viszont az olvasható, hogy Báthory Zsigmond idejében – elődeitől eltérően – nagyobb mennyiségben készültek lengyel mintájú váltópénzek, egyikük „... volt a háromgarasos, *eredeti lengyel névén dutka*.”⁸ Mivel a lengyel mintájú hármasarosokat Bocskai István és kiváltképpen Báthory Gábor uralkodása idején továbbra is verték,⁹ indokolt az igencsak elterjedt *dutka* pénznév eredetének tisztázása.

A hármasaros *dutka* nevének feltételezett és deklarált lengyel volta rövid úton cáfolható azzal, hogy *dutka* pénznév nincs a lengyel nyelvben, nem mutatható ki a lengyel pénztörténeti irodalomból sem,¹⁰ s még a vasos lengyel-magyar szótárban sem fordul elő. Megtalálható azonban a *dudek* szó, amelynek a jelentése búbos banka, büdös banka,¹¹ s már századokkal korábban is az volt. Gúnynéven *dudek*-nek nevezték a címerképekről ismert egyfejű lengyel sast, s a népnyelvben névátvitellel *dudek*-nek hívták a sasos hármasarost is. A *dudek* ragozott alakjainak torzulásából lett a magyar nyelvben a *dutka* szó,¹² miként a német nyelvben a „Düttchen”¹³ és számos egyéb származéka. A búbos banka, büdös banka jelentésű *dudek* szónak a mai lengyel nyelvben is létezik átvitt értelmű változata, személyre szólóan *balek*, *tölkfilkó*.

A *dutka* pénznév erdélyi elterjedtségére bőséges példaanyag található az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tárban*.¹⁴ Az sem véletlen, hogy a *dutka* „székely nyelvjárási szó” minősítést is kapott. Meg kell említeni továbbá, hogy az erdélyi országgyűlések által hozott törvények név szerint nem a hármasaros, hanem a *dutka* árfolyamáról, forgalmáról rendelkeztek.¹⁵ Idővel a *dutka* évszázados múltra tekinthetett vissza, s közben számos váltópénzhez hasonlóan csökkentették a nemesfém tartalmát, a kedvezőtlen változás a pénz nevében és minősítésében is tükröződött, a régebbi *dutkákat* a köznyelvben *ódutkákká*, illetve egyre inkább *jó dutkákká* váltak, s időnként az árfolyamuk is emelkedett.¹⁶

A *dutka* erdélyi elterjedtségét és nagy mennyiségű verését bizonyítja az is, hogy Báthory Gábor *dutkákat* képletes tengelyek mentén Nagybányától Nürnbergben át jutottak nyugatra, illetve Augsburgtól többek között Kielig – az északnémet térségig – bizonyítható a forgalmuk. Bár Nürnberg birodalmi város 1611-ben nyomtatott plakáton tiltotta ki a forgalmából „Gabriel Battori Düttigen”-nek nevezett *dutkáját*,¹⁷ az Augsburg levéltárában fennmaradt finomsági próba sorai tanúsítják, hogy az erdélyi fejedelem váltópénze formai és tartalmi tekintetben egyaránt megfelelt a lengyel mintának, tehát a lengyel mérce szerint nem volt rossz minőségű pénz.¹⁸ A délnémet térségben azért léptek fel ellene, mert a spekulánsok 6 krajcár értékben igyekeztek túladni rajta, miközben a birodalmi normák szerint csak 5,125 krajcárnak felelt meg az ezüst tartalma.¹⁹

Részben a *dutka*, részben a többször említett Báthory Zsigmond kapcsán meg lehetett, s meg is kellett volna említeni azt, hogy az igencsak ingadozó fejedelem nevére nagy mennyiségben vert tallérok eljutottak a Német-római Birodalomba is. Illusztrációs célból könnyű szerrel át lehetett volna venni a *Tündérkert ezüstje* 108. és 114. oldalán látható képeket, amelyek bizonyítják az erdélyi fejedelem tallérjainak augsburgi és müncheni ismertségét;²⁰ Wismar Hanza-városban pedig németalföldi és spanyol tallér között kapott helyet BATHORI SIGISMVNDVS PRINCEPS TRANSILVANIAE tallérjának leírása.²¹

Tóth Csaba kötetének Báthory elemei sorában kitüntetett figyelmet érdemel Báthory István Krakkból küldött levelének részlete, amelyik tipográfiai kiemeléssel került a kötetbe.²² Báthory joggal mutatott rá a váltópénzek veretésének fontosságára. Tóth Csaba vélhetően szíves segítség révén jutott az erdélyi fejede-

⁷ TÓTH 2023, 57.

⁸ TÓTH 2023, 63. Kiemelés tőlem, B.J.

⁹ HUSZÁR 1961, 11.

¹⁰ A XVI–XVIII. század lengyelországi pénzforgalmát áttekintő mű táblázataiban 1528–1664 között 11 esetben láthatók a lengyel hármasaros garasok adatai, de e pénz kizárólag *trojak* néven szerepel, a *dutka* pénznév nem fordul elő benne. MIKOŁAJCZYK 1980, 12–16.

¹¹ ZAREMBÁNÉ HUZSVAI 1985, 121.

¹² BENKÓ ET AL. 1967, 693–694.

¹³ SCHRÖTTER 1970, 166.; SCHNEIDER 1995, 94.

¹⁴ EMSZT II., 506.

¹⁵ „Dutkát egyebütt szabad ne legyen verni, hanem Nagy-Bányán és ... a hol ő felsége akarja...” (Kolozsvári országgyűlés, 1609. okt. 9.) – EOE VI. 165.

¹⁶ Számos felső-magyarországi példával lásd: BUZA 2010, 207–215.

¹⁷ BUZA 1989–1990.

¹⁸ BUZA 1991–1992.

¹⁹ BUZA 1989–1990, 93.

²⁰ Vö. TÓTH 2017, illetve azon belül BUZA 2017, 108, 114.

²¹ BUZA 1996, 281.

²² TÓTH 2023, 85.

lemből lett lengyel király soraihoz, ugyanis az irodalomjegyzékében említett műben – Veress Endre forráskiadványában – az eredeti, archaikus kézírás szerint olvasható az 1583-ban fogalmazott uralkodói levél. Tóth Csaba azonban azt az ártírt szöveget idézi, amelyet először 1982-ben olvastam fel Nyírbátorban, s amely nagy késéssel jelent meg;²³ Tóth Csaba e közlemény szövegét hasznosította hivatkozás nélkül. Báthory levele nemcsak pénzforgalmi, hanem gazdaságpolitikai szempontból is tanulságos, olyannyira az, hogy szemelvényként az első helyre került rangos közgazdasági tananyagaink szöveggyűjteményében.²⁴ Némileg hasonlóan tehetett szert Tóth Csaba a Marosvásárhelyi Nagy Szabó Ferenctől származó ugyancsak kiemelt idézetre.²⁵ 2009-ben, Debrecenben nagy megrökönyödést váltott ki előadásom részlete a Bethlen Gábor rossz pénzeit elmarasztaló sorok felolvasásával, amely azonban az érem egyik oldala volt csupán, az érem másik oldalán II. Ferdinánd ugyancsak bírálható pénzpolitikája kapott helyet. Mindkét uralkodó pénzverésében nyomot hagyott a korai hiperinfláció.²⁶ Az 1620-as évek elején tomboló nagy pénzrontás, az úgynevezett „Kipper- und Wipperzeit” kapcsán Tóth Csaba vastagon merített munkáimból úgy, hogy még vékonyan sem utalt az igencsak terjedelmes tanulmányok egyikére sem.²⁷

A pénznevek száma több okból is gyarapodott a XVII. század utolsó harmadában, részben azért, mert a korábbiaktól eltérő címletű, új vereteket bocsátottak ki, de a jól bevált régebbi fajták sem tűntek el nyomtalanul a pénzforgalomból, s ha csökkent a számuk, akkor keresettebbekké váltak, emelkedett az árfolyamuk. Tóth Csaba „számos külföldi” tallér forgalmát említi:²⁸ „*Ilyenek voltak a németalföldi oroszlános, az imperialis (birodalmi) és a gréci tallérok, míg a fogas tallér elnevezés annak négyszögletes (csegely) formájára utal.*”²⁹ Kezdjük az idézet végével! Meglepő a fogas tallér „*négyszögletes (csegely)*” tallérrá minősítése, mert a csegelyeket „*szeges, szegletes*” talléroknak hívták³⁰ eleink. Velük szemben az „...Imperiales vulgo Fogas Tallérok, Sigismundi Bathory, principis Transylvaniae” voltak, amelyek a Báthoryak címerében lévő sárkányfogak nyomán kapták a nevüket.³¹

A sárkány-, illetve farkasfogak kérdését Tóth Csaba ismertette címertani szempontból, s akkor arra a helytálló következtetésre jutott, hogy „Báthory Zsigmond tallérjait a rajtuk lévő jellegzetes címer miatt például a korabeli források fogas tallér néven emlegetik.”³² – de ekkor még szó sem volt a fogas tallérok tévesnek minősülő „négyszögletes (csegely)” formájáról; rejtély, hogy miként jutott a helytelen – fentebb idézett – álláspontra.

A fogas tallérok előtt említett *gréci tallérok* stájerországi – Graz-i – eredete³³ nem kétséges a pénztörténet iránt érdeklődők körében, aki azonban Tóth Csaba könyvében találkozik velük először, hiányolhatja e veretek provenienciáját. A gréci tallérok származását azért is meg kellett volna említeni, mert „*Leopold gréci tallérok*”³⁴ is tanúskodnak a források, ez utóbbi tallérok viszont nem stájer, hanem tiroli eredetűek voltak, s egy időben kifejezetten sikeresekké váltak az Erdélyi Fejedelemség pénzforgalmában.³⁵

A külföldi tallérok, pontosabban a külföldi veretek erdélyi forgalma kapcsán célszerű lett volna megemlékezni arról, hogy a mediterráneumból az Oszmán Birodalmon és a román vajdaságokon – főként Havasalföldön – át érkeztek idegen pénzek Erdélybe, s hosszabb-rövidebb ideig színesítették a fejedelemség pénzforgalmát. Közülük az *oroszlános tallérok* szerepe volt a legfontosabb, s a leginkább nyomon követhető. Ha forgalmukat és árfolyamukat³⁶ tekintve kívánnánk rangsorolni a három részre szakított ország térségeit, akkor az Erdélyi Fejedelemség után az úgynevezett „hódoltság”, végül a Királyi Magyarország következne, amely-

²³ BUZA János: Pénzforgalom a Báthoriak korában. Magyar Numizmatikai Társulat szervezésében. Nyírbátor, 1982. aug. 6–7. Megjelent: BUZA 1986. Csekély módosítással később: BUZA 2004.

²⁴ BEKKER 2002, 53–55. A tananyag társszerkesztője, Horváth László – Tóth Csabával ellentétben – hivatkozott 1986-ban megjelent tanulmányomra.

²⁵ TÓTH 2023, 86. Vö.: BUZA 2009.

²⁶ BUZA 1991, 94–102.; Újabb: BUZA 2021a, 34–37, 284–285.

²⁷ BUZA 2000.; BUZA 2008.; BUZA 2021b, a képmelléklet Tóth Csaba (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, Éremtár) állította össze. 565–566.

²⁸ Valójában jóval változatosabbak voltak a tallérnevek, vö. BUZA 2006; BUZA 2017, 113–117.

²⁹ TÓTH 2023, 116.

³⁰ Ismert példák: **1633**: „Greczi tallert, szeges tallért egyut nro. 176.” **1635**. „A portára küldötték ...Szeges tallert nro. 8,931.” **1666**. „Vittek Törökországba adóba arany, gréci tallér, oroszlános, szeges [tallért], de a szegest aranyra kellett kicserélni, nem fogadták el.” **1684**. „Bethlen Gábor szegletes cöreogh talleri 45, ...” Rövidített idézetek, valamennyire lásd HORVÁTH 1953–1954, 20.

³¹ HORVÁTH 1953–1954, 15.

³² TÓTH 2023, 58.

³³ HORVÁTH 1953–1954, 16.

³⁴ BUZA 2007.

³⁵ BUZA 2011.

³⁶ A „Google” keresőbe „Der Kurs der Löwentaler” címrészlet beütésével a „JSTOR” sorozatban évtizedek óta olvasható: BUZA 1981; Kissé rövidített változata: BUZA 1981–1982, illetve BUZA 2021, Az oroszlános tallér – Leeuwendaalder – esedi guruš” alféjezet, 180–193.

ben felbukkantak ugyan az oroszlanos tallérok, de szerepük jelentéktelen volt. Ezzel szemben az Erdélyi Fejedelemségben a török uralom végéig keresettek voltak az oroszlanos tallérok, mert a gazdaságilag elmaradott, s tallért egyáltalán nem verő Oszmán Birodalomban egyre nagyobb lett a tallérinség. Részben az utóbbira, részben Erdély „hadakozásban elerőtlenedett szegénységére” való tekintettel 1685-ben hozzájárult a szultán ahhoz, hogy az esedékes 80000 talléros adót az imperiális talléroknál gyengébb minőségű oroszlanos tallérokkal fizesse be a fejedelemség.³⁷

Az oroszlanos tallérok kapcsán meg kell említeni az ugyancsak németalföldi eredetű, 28 *stuiver* névértékű ezüst forintokat (*floryn achtentwintig*)³⁸, amelyek a német *guldirer*, illetve latinosan *florenarius* nevű 2/3 tallérokkal együtt benyomultak Erdély pénzforgalmába.³⁹ Bár Tóth Csaba *Erdély pénzei* című kötetében nem esett róluk szó, hajdani előfordulásuk bizonyítható. A holland ezüstforintok és utánzataik a Földközi-tenger térségének pénzforgalma révén Havasalföldön át jutottak el Erdélybe; *florenus valachicus*, *walachischer Slot*, illetve *oláh zlot* nevük igencsak megtévesztő, mert miként arra Horváth Tibor Antal már a múlt század közepén rámutatott, „Egyik oláh vajdaság sem veretett forintot.”⁴⁰ Ha felidézzük azt, hogy a forintok eredetileg aranypénzek voltak, akkor nemcsak a földrajzi eredet, hanem a pénz anyagneve is megtévesztő, mert a *zlot*, *zolota*, *izlot*⁴¹ és *islotte* névváltozatok aranyat sejtetnek, de valójában ezüstvereteket takartak.⁴² A német *zlot*-ként említett *guldirer*⁴³ ugyancsak ezüstpénzek, tulajdonképpen *Silberguldenek* voltak. Előfordultak ugyan a levantei kereskedelemben, de nagy mennyiségben a török kiűzéséhez vezető háború, az ismétlődő hadjáratok során áramlottak a Magyar Királyság és Erdély területére. Elvértve *magyar* és *török zlot* név is felbukkan az erdélyi forrásokban, az utóbbi ezüstök nyomai a XVII-XVIII. század fordulója körül mutathatók ki, akkor, amikor Erdély már nem adózott az Oszmán Birodalomnak.⁴⁴

A külföldi tallérok, illetve a tallérokhoz hasonló méretű, idegen, nagy ezüstpénzek mellett külföldi váltópénzek is forogtak a Földközi-tenger térségében, ahonnan Erdélybe ugyancsak eljutottak, mint megtudhatjuk „Az 1660-as évek elején került forgalomba a *timon** nevű⁴⁵ francia pénz,” (*Tóth Csaba kiemelése). E különösen sikeressé vált ezüst veret a francia öt *sous*⁴⁶, más néven *douzième d'écu* volt, amelyik nem a hazájában, hanem a levantei kereskedelemben kapta a *timon* (*timmin*, arab *tumn*, stb.) nevet.⁴⁷ A lakosság körében keresetté vált a technikailag tetszetős váltópénz, az írástudók és az adószedők egy része azonban fenntartással fogadta a *gallica moneta* térnyerését.

Fenntartás helyett teljes elutasításra szorul Tóth Csaba azon állítása, mely szerint Kemény János fejedelem 1662-ben az Ugocsa megyei Nagyszőlősnél vívott ütközetben vesztette életét. A téves Ugocsa megyei összecsapásról Tóth Csaba először a „Tündéerkert ezüstje” című múzeumi kiadványában írt,⁴⁸ majd megismételte a főszerkesztésében megjelent magyar és angol nyelvű kiadások általa írt tanulmányaiban is.⁴⁹ Mindkét utóbbi kötet bemutatóját követően figyelmeztettem a főszerkesztő-szerzőt, hogy nem Ugocsa megyében történt a végzetes ütközet. Negyedszerre mesés elemekkel bővült a történet: Kemény János „...1662 januárjában hadjáratot indított Erdélybe. Segesvár felé vonult Apafi megsemmisítésére, ám az erdélyi és török seregek egyesülése után maga is belátta helyzete reménytelenségét. Kücsük Mehmed jenői beglerbég és Apafi erői végül az Ugocsában található Nagyszőlősnél érték utol Kemény János visszavonuló csapatait, és egy lovasrohammal eldöntötték az ütközet sorsát.” Segesvár említésével Tóth Csaba közelített a valós csatahelyezhez, a segesvárszéki Nagyszőlőshöz,⁵⁰ amelyik idővel nem véletlenül kapta a *Keménynagyszőlős* nevet. „Ugocsa non coronat”, jelen esetben „Szerzőnk nem alkuszik” – legyinthetnének is rá egyet, de a valótlán történet meghökkentő ismerethiányokat sejtet. Télvíz idején több mint 400 kilométerre masíroztatni több ezer katonát úgy, hogy ellátásuk és szállásuk megszervezésének semmi nyoma nem volt, – valójában persze nem is lehetett – szinte elképzelhetetlen. Lektorai szűrőn fennakadt volna a mesébe illő történet.

³⁷ Szilády Áron – Szilágyi Sándor okmánytára nyomán hivatkoztam rá korábban. BUZA 2021, 185.

³⁸ Számos szakirodalmi hivatkozással lásd: BUZA 2021, 195–197.

³⁹ HUSZÁR 1995, 17.

⁴⁰ HORVÁTH 1953–1954, 18. – újabban: BUZA 2015–2016.

⁴¹ Bőséges példaanyagot tartalmaz Szabó T. Attila gyűjtése. Az útókor identifikációs kérdőjelei ellenére figyelembe kell venni. EMSZT V, 870–871.

⁴² Szakirodalmi hivatkozásokkal bővebben lásd: BUZA 2021, 110–111., illetve 195–197., et passim.

⁴³ HUSZÁR 1982. Vö. BUZA 2021, 197–203.

⁴⁴ BUZA 2021, 199–202.

⁴⁵ TÓTH 2023, 116.

⁴⁶ HUSZÁR 1995, 17.

⁴⁷ Forgalmának tekintélyes a szakirodalma, vö.: „A francia ötös garas – *cinq sous* – *timon*”. BUZA 2021, 162–177.

⁴⁸ TÓTH 2016, 67. Az időpont is téves, az ütközet nem 1662 nyarán, hanem 1662 januárjában történt, de ez esetben elütéses géphiba – a jan., ill. jun. – is történhetett.

⁴⁹ Vö. TÓTH 2017a és TÓTH 2017b, 93. oldalán, ahol csak az évszám látható.

⁵⁰ MTK II., 481.

Tóth Csaba úgy írta meg az Erdélyi Fejedelemség pénztörténetét, hogy XVI–XVII. századi történetének levéltári és nyomtatott forrásaiban érdemi kutatásokat nem folytatott. Az elődök és a kortársak eredményit hasznosította. Nem példátlan a jelenség, volt olyan közgazdász, aki „lefölöző publikációs tevékenységnek” nevezte a hasonlót. Amennyiben azonban hivatkozás nélkül történik, akkor már nem szakmai, hanem etikai kérdések merülnek fel.

Buza János
Budapesti Corvinus Egyetem

Zárszó: kéziratomat elküldtem Tóth Csabának, hogy válaszolhasson észrevételeimre. Nevezett nem élt a válaszadás lehetőségével.

Irodalom

- BEKKER 2004   BEKKER Zsuzsa (szerk.): *A magyar közgazdasági gondolkodás (a közgazdasági irodalom kezdetétől a II. világháborúig)*. Gazdaságtudományi és közgazdasági monográfiák 2. Budapest 2002.
- BENKŐ ET AL. 1967   BENKŐ Loránd – KISS Lajos – PAPP László (szerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Budapest 1967.
- BUZA 1981   BUZA János: Der Kurs der Löwentaler in Ost-Mitteleuropa (mit besonderer Rücksicht auf Siebenbürgen und Ungarn). *Acta Historica* 27 (1981), 335–358.
- BUZA 1981–1982   BUZA János: Az oroszlanos tallérok árfolyama és szerepe Magyarországon pénzforgalmában. *NK* 80–81 (1981–1982), 81–91.
- BUZA 1986   BUZA János: Pénzforgalom a Báthoriak korában. In: Dám László (szerk.): *Tanulmányok Nyírbátor és a Báthori család történetéhez*. Folia Historica et Ethnographica 1. Nyírbátor 1986, 45–56.
- BUZA 1989–1990   BUZA János: Báthori Gábor dukája a délnémet pénzforgalomban. *NK* 88–89 (1989–1990), 89–97.
- BUZA 1991   BUZA János: Az első európai infláció és magyarországi hatása (1618–1628). *Aula* 13 (1991), 88–104.
- BUZA 1991–1992   BUZA János: Adalék Báthori III-as garasainak súlyához. *NK* 90–91 (1991–1992), 220–222.
- BUZA 1996   BUZA János: Dukát – tallér – dutka. Erdély pénzverésének strukturális változásai a 17. század elejéig. In: Lengvári István (szerk.): *In memoriam Barta Gábor. Tanulmányok Barta Gábor emlékére*. Pécs 1996, 267–282.
- BUZA 2000   BUZA János: Kipper-pénzek a mérlegen. Az 1620-as évek inflációjának két szakasza. *Századok* 134 (2000), 881–912.
- BUZA 2004   BUZA János: A lengyel és az erdélyi pénzek Báthori István idején. In: Pál Judit – Sipos Gábor (szerk.): *Emlékkönyv Csetri Elek születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kolozsvár 2004, 72–79.

- BUZA 2006 BUZA János: A tallérnevek néhány csoportja. Adalék a 16–17. századi Magyarország pénzneveinek történetéhez. *Századok* 140 (2006), 1021–1044.
- BUZA 2007 BUZA János: A stájer és tiroli tallérok forgalma a hódoltságban. In: Torbágyi Melinda (szerk.): *A Numizmatika és a társtudományok VI. Az érmék világa. Konferencia Székesfehérváron 2004. szeptember 24–26.* Székesfehérvár 2007, 137–148.
- BUZA 2008 BUZA János: Még egyszer a polturákról. Pénztörténeti tévutunkról helyes irányba. *Századok* 142 (2008), 967–998.
- BUZA 2009 BUZA János: Egy székelyföldi kalmár a nagy pénzrontásról. Marosvásárhelyi Nagy Szabó Ferenc visszaemlékezése az 1622. esztendőre. In: Takács Péter (szerk.): *Csaba királyfi elárvult népe. Székely konferencia 2009. október 2–3.* Erdély-történeti könyvek 8. Debrecen 2009, 251–261.
- BUZA 2010 BUZA János: Ódutka – jó dutka. Adalék a 16–17. századi pénzforgalom történetéhez. In: Mikó Gábor – Péterfi Bence – Vadas András (szerk.): *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára.* Budapest 2010.
- BUZA 2011 BUZA János: A tiroli tallérok hódoltsági és erdélyi sikerének titka. In: Nagy Ádám – Ujzászi Róbert (szerk.): *A VIII. Numizmatika és a Társtudományok Konferencia. Szeged, 2009. október 7-8-9.* Szeged 2011, 105–116.
- BUZA 2015–2016 BUZA János: Az „oláh forint” és a „tult” (Németalföldi veretek és utánzataik Erdély pénzforgalmában). *NK* 114–115 (2015–2016), 137–145.
- BUZA 2017 BUZA János: Tallértörténet európai kitekintéssel. In: Tóth Csaba (szerk.): *Tündérbkert ezüstje. Erdélyi tallérgyűjtemény a Magyar Nemzeti Bankban.* Budapest 2017, 108–125.
- BUZA 2021a BUZA János: *Magyarországi és erdélyi pénzértékek a 16–17. században.* Magyar történelmi emlékek – Értekezések. Budapest 2021.
- BUZA 2021b BUZA János: Pénzforgalom és pénzértékek a soproni országgyűlések idején. In: Dominkovits Péter – Katona Csaba – Pálffy Géza (szerk.): *Amikor Sopronra figyelt Európa. Az 1625. évi soproni koronázó országgyűlés.* Annales Archivi Soproniensis 2. Budapest–Sopron 2021, 425–470.
- HORVÁTH 1953–1954 HORVÁTH Tibor Antal: Régi magyar pénznevek. *NK* 52–53 (1953–1954), 13–21.
- HUSZÁR 1961 HUSZÁR Lajos: *A Báthoriak pénzei.* Nyírbátor 1961.
- HUSZÁR 1982 HUSZÁR Lajos: Deutsche Guldiner in Ungarn im 17. Jahrhundert. In: Tony Hackens – Raymond Weiler (ed.): *Proceedings of the 9th International Congress of Numismatics Berne, september 1979.* Louvain-la-Neuve. Luxemburg 1982, 975–980.

- HUSZÁR 1995 HUSZÁR Lajos: *Az Erdélyi Fejedelemség pénzverése*. Budapest 1995.
- MIKOŁAJCZYK 1980 MIKOŁAJCZYK, Andrzej: *Obieg peiniężny w Polsce środkowej w wiekach od XVI do XVIII*. Acta Archelologica Lodziensia 28. Łódź 1980.
- SCHNEIDER 1995 SCHNEIDER, Konrad: Düttchen. In: Michael North (ed.): *Von Aktie bis Zoll. Ein historisches Lexikon des Geldes*. München 1995.
- SCHRÖTTER 1970 SCHRÖTTER, Friedrich: *Wörterbuch der Münzkunde*. Berlin 1970. (második kiadás)
- TÓTH 2016 TÓTH Csaba: *Tündérvkert ezüstje. Erdélyi tallérgyűjtemény a Magyar Nemzeti Múzeumban*. Budapest 2016.
- TÓTH 2017a TÓTH Csaba (szerk.): *Tündérvkert ezüstje. Erdélyi tallérgyűjtemény a Magyar Nemzeti Bankban*. Budapest 2017.
- TÓTH 2017b TÓTH Csaba (ed.): *The Silver of Fairyland. A Transilvanian Thaler Collection in the Magyar Nemzeti Bank*. Budapest 2017.
- TÓTH 2023 TÓTH Csaba: *Erdély pénzei. A Lysimachos-aranyaktól a gyulafehérvári veretekig*. Budapest 2023.
- ZAREMBÁNÉ HUZSVAI 1985 ZAREMBÁNÉ HUZSVAI Natália (szerk.): *Lengyel-magyar szótár*. Budapest 1985.